

Tanatopolítica a les fronteres

Daniel Gamper

La història és sempre la història de la mort violenta. Per entendre'ns a partir del passat cal que coneguem les armes amb què l'home ha destruït l'home. La guerra, doncs, és la condició de possibilitat de la civilització, entesa com a contenció de la violència mitjançant una altra forma de violència.

La "crisi dels refugiats" amb què l'opinió pública caracteritza la condició europea actual ens situa en els temps de la Segona Guerra Mundial, quan milions de persones van ser desplaçades per la violència exercida en una situació bèl·lica que canviava els conceptes amb què tradicionalment s'havien entès les guerres. La batalla deixava de ser progressivament entre combatents, els objectius ara eren civils i la derrota s'entenia com a capitulació resultat de la aniquilació.

La raó de ser el projecte europeu és la substitució de la guerra pel comerç, així en parlava ja Benjamin Constant al seu cèlebre *De la llibertat dels antics comparada amb la dels moderns*. D'aquí que l'emergència bèl·lica sigui el detonant de la nova crisi. Tanmateix, l'ordre del dia polític està subjecte a l'imperatiu de l'actualitat i determina el contingut de la crisi menystenint i invisibilitzant altres afers que també urgeixen. Els refugiats polítics procedents de Síria i Afganistan oculten les migracions econòmiques fruit de l'empobriment i de la degradació de la vida al continent africà. Els milers de quilòmetres d'impenetrables murs construïts per evitar l'entrada dels emigrants africans han passat a segon lloc davant altres murs encara per construir i amb els quals

Europa pretén de renunciar a les exigències que s'autoimposà normativament en néixer.

La naturalesa continental d'Europa en difumina les fronteres. A la pregunta sobre l'essència del continent només es pot respondre de manera fiable destacant quins són els compromisos normatius que es van adquirir. En relació amb aquesta essència, històrica i per tant modificable, Europa es jutja i es posa a prova. Però la violència roman com a pol que guia també la norma, que li dona força i que l'empeny a realitzar-se. Europa actua en contra de si mateixa fins i tot quan defensa la seva raó de ser. Tot definint-se en virtut d'unes fronteres exteriors, el continent passa a definir-se precisament així: com a mer continent i no en virtut dels seus continguts. Una closca impenetrable i hermètica, un continent guiat per una política de contenció com a únic contingut.

Els compromisos fonamentals amb els drets humans i amb la dignitat humana són alhora la font dels conflictes que aquests mateixos compromisos han de resoldre. Així, el dret d'asil, hereu del dret de resistència a l'opressió codificat en l'article 2 de la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà francesa de 1789, inclou la injustícia radical en qualsevol indret del món com quelcom que concerneix directament els europeus. El destí de la humanitat, allà on aquesta és atacada o es troba en situació de feblesa, és indestruïble dels interessos nacionals. No es tracta d'una exigència moral o ètica, sinó d'un radical esborrament de les fronteres. Aquell que s'ha resistit a l'opressió i pica a la porta té dret a ser atès, i la seva sol·licitud cal que sigui tramitada amb totes les garanties de la llei. La universalitat contrasta violentament amb la particularitat que sancionen les fronteres.

Europa com a continent obert crea les condicions que ha de resoldre. Els refugiats tenen dret que les seves demandes siguin degudament processades i en el cas que siguin acceptades han de ser aollits i dotats de drets de ciutadania. La història d'opressió i uniformització religiosa i cultural dels pobles europeus es veu d'aquesta manera negada per una Europa que s'entén a si mateixa per oposició amb la seva pròpia història i que per tant ha de violentar la seva tendència centrípeta natural alimentada al seu torn per la lògica perversa de la democràcia de massa.

La premsa amb el seu ritme quotidià i la seva acceptació i difusió dels termes de la conversa global ofereix el marc en què es discuteix sobre la frontera avui. La discussió pública que els mitjans de comunicació dirigeixen i estipulen se centra en gran mesura en les diverses accepcions i modificacions de la frontera. Entenem les fronteres com les divisions entre estats, com les línies imaginàries i alhora ben reals amb què es delimiten els territoris en què un país exerceix la sobirania. Però aquest discurs sobre les fronteres resulta obsolet a Europa. En primer lloc, perquè les pròpies fronteres d'Europa no són fàcilment identificables, no són objecte de la geografia, sinó de la història, de la cultura i del dret. En segon lloc, perquè Europa és una entitat que qüestiona

l'existència mateixa de les fronteres. No només per la creació de la Unió Europea que subsumeix les sobirania nacional a una altra sobirania internacional, sinó també perquè Europa construeix un discurs universalista, o millor, recull la tradició universalista cristiana i grega i la converteix en norma tant ètica com política i jurídica.

Aquesta construcció, que és sobretot un discurs amb què un poble o un conjunt de pobles s'identifiquen i que és també una promesa de fidelitat a un pacte originari, adquireix el seu sentit quan es posa a prova. D'igual manera que el caràcter de les persones només es demostra en situacions no confortables, també les promeses normatives es mesuren en l'adversitat.

El marc advers és el que avui els diaris anomenen "crisi dels refugiats". Amb aquest terme designen la mort de milers de persones que fugen de conflictes bèl·lics o bé de situacions insostenibles en els seus països de procedència. Morts que són evitables, perquè no succeeixen en un entorn de guerra, sinó en la pau del mar mediterrani. Crisi que alhora designa l'arribada de desenes de milers de refugiats a territori europeu, persones que reclamen el dret a ser tractades com asilats polítics i que esperen de refer les seves vides en països en pau, mentre deixen enrere l'horror de països en descomposició.

Des de la Segona Guerra Mundial, els països europeus coexisteixen pacíficament i resolen els seus conflictes per via diplomàtica o jurídica, quasi com si fossin ciutadans d'un mateix país. La guerra com a possibilitat de resolució de conflictes ha quedat eliminada i ha passat a ser quelcom que es duu a terme en la distància. Tantes dècades sense guerra ens han fet immunes al dolor aliè, ens han entrenat a perseguir la guerra sense pèrdues militars pròpies.

Les noves formes de fer la guerra, amb Kosovo com a acte inaugural, són paradigmàtiques de l'autocomprensió d'Europa com a comunitat tancada i immunitzada. El conflicte dels Balcans va despertar una reacció d'intel·lectuals que demanaven una intervenció per acabar amb la violència, l'extermini i les neteges ètniques. Potser el que millor il·lustra la reacció europea sigui el fracàs dels cascos blaus a Srebrenica, representat pel cèlebre brindis entre Ratko Mladic i el comandant holandès de les Nacions Unides, Tom Karremans, quan ja es covava l'extermini de la població bosniana.

La guerra de Kosovo va ser la reacció europea per contrarestar la passivitat en els casos de Croàcia i Bòsnia. Tanmateix l'operació bèl·lica va ser palesament injusta, un atemptat en tota la regla al *ius in bello* que hauria de presidir les mal anomenades *intervencions humanitàries*.¹ Una guerra en què els soldats de l'OTAN no havien de córrer riscos, perquè es tractava de calmar les consciències, no d'evitar la destrucció; es tractava de mantenir les aliances prèvies a la caiguda del teló d'acer, de contraposar-se al poder rus, i també de contenir l'arribada de persones que fugien del conflicte.

La clau va ser democràtica en el pitjor sentit del terme: els governs nacionals no poden córrer amb riscos electorals, la qual cosa els impedeix de fer la

1. WALZER, Michael, *Reflexiones sobre la guerra*, Paidós, Barcelona, 2004; FERRAJOLI, Luigi, *Razones jurídicas del pacifismo*, Trotta, Madrid, 2004; GARZÓN VALDÉS, Ernesto, *Calamidades*, Gedisa, Barcelona, 2004.

guerra en el sentit tradicional del terme: posant en risc les pròpies tropes per garantir una conducció justa de les batalles, evitant els “danys col·laterals”, les víctimes civils. Una particular necroètica que elimina la igualtat entre els combatents i moralitza l'enfrontament bèl·lic.²

També la clau de les reaccions dels governs nacionals a la “crisi dels refugiats” és la democràcia que impedeix als representants polítics de prendre decisions impopulars, perquè el que està en joc no és la decència del país des de la perspectiva dels segles que vindran, sinó les properes eleccions. L'electoralització de la democràcia exclou tant les generacions futures com els perseguits estrangers tot sotmetent-la a l'imperi de l'actualitat, dels grups d'influència i de la por. Això explica potser per què a Espanya el govern es nega a acollir els refugiats que li pertocquen segons els protocols establerts a escala europea: per evitar el sorgiment d'un moviment polític xenòfob que destruiria el consens social del gran partit de dretes.

En molts altres països europeus la reacció ha estat molt menys hipòcrita: els austríacs aconseguen a l'estiu de 2016 que es repeteixin les eleccions, que porten al poder el partit d'esquerra ecologista, i no sembla forassenyat preveure que els hereus tardans de Jörg Haider es facin amb el poder aviat. Una deriva que no suposarà un gran canvi en les polítiques d'immigració si recordem que a l'abril de 2016 el Parlament austríac va aprovar una llei que li permet declarar “l'estat d'emergència” migratori, que suposaria una restricció del dret d'asil.³

Hongria, en la segona línia geogràfica de recepció d'immigrants, ha articulat el que alguns consideren que és el procediment democràtic per antonomàsia, el referèndum, per oposar-se a les quotes de refugiats que els corresponen segons les autoritats europees. La pregunta del referèndum no deixa lloc a dubte: “¿Voleu que la Unió Europea tingui dret a determinar una quota obligatòria de ciutadans no hongaresos a Hongria sense el consentiment del Parlament?”⁴

Sense ocultacions, Hongria no només no discuteix la barbàrie de convertir la crisi dels refugiats en una qüestió de quotes, sinó que planteja un debat públic per oposar-se a les quotes rebudes, per reduir-les en nom de la sobirania nacional. L'absència de fronteres internes d'Europa es compra al preu de reforçar-ne les externes. L'universalisme es revela com una aspiració buida. Es demostra de nou que l'ètica pot servir de subterfugi de la manca d'ètica.

Les aspiracions normatives d'Europa troben el seu límit en la democràcia. La xenofòbia s'ha revelat com una eina electoral potentíssima que utilitza el *demòs* per girar-lo en contra de la seva ampliació. És clar que sense un poble que s'identifiqui amb una finalitat compartida no és possible el govern democràtic. Tanmateix la diversitat alimentada per cartes i convenis de drets humans i per les constitucions nacionals posa en perill l'homogeneïtat del po-

2. CHAMAYOU, Grégoire, *Teoría del dron*, Ned, Barcelona, 2016.

3. COLOMINA, Carme, “La deriva austríaca”, *Ara*, 29 d'abril de 2016.

4. SAHUQUILLO, María R., “Hongria hará un referéndum sobre las cuotas de refugiados”, *El País*, 6 de juliol de 2016.

ble i aviva els discursos defensius que, al seu torn, es converteixen en quotes de refugiats i en tanatopolítiques de frontera.

D'aquí que s'apliquin filtres per a les persones en els límits del mercat comú i s'eliminin aquests filtres per a les mercaderies i per a les armes. Cal evitar la fugida de refugiats i l'única solució és una guerra sense baixes. Els operadors dels drons que eliminen els combatents transformats en delinqüents no es juguen la vida, els soldats treballen com a oficinistes, i els gestors de la cosa pública no han de patir pels taüts dels herois de guerra. Ja no hi ha herois, ni taüts, ni guerres justes. Només la protecció covarda d'un continent que esdevé dia a dia el balneari precari d'una classe mitjana que envelleix mirant els estalvis.

La política de la UE ha fracassat en el seu intent d'apropar-se als ciutadans i s'albira un futur en què es viurà del record d'aquesta unió utòpica i mal construïda. Es diria que només en la gestió de les fronteres exteriors s'assoleix un acord transnacional. Així, llegim que s'arriba a un acord per crear un cos de guardacostes comú que no només té la funció de "defensar les fronteres exteriors de la Unió", sinó que ha d'estar preparat per "retornar els immigrants il·legals als seus països".⁵ La contrapartida a la militarització de la frontera exterior d'Europa són les sancions econòmiques per aquells països que no acullin els refugiats que els pertoquen. La solidaritat europea té un preu. L'humanitarisme s'evita pagant les multes.

5. NAVARRO, Beatriz, "La UE acuerda la creación de un cuerpo de guardacostas común", *La Vanguardia*, 23 de juny de 2016.